

ВІЛЬЯМ САРОЯН

Вільям Сароян (нар. 1908 р.) — американський письменник. Походить з родини вірменських емігрантів. Автор романів «Людська комедія» (1943), «Пригоди Веслі Джексона» (1946), «Тату, ти збожеволів» (1957) та ін., а також багатьох збірок оповідань та есе.

ЛІТО ПРЕГАРНОГО БІЛОГО КОНЯ

Одного дня, ще за тих добрих давніх часів, коли мені було дев'ять літ і світ був сповнений усіх чарів, які тільки можна собі уявити, а життя здавалося захспливою і таємничою мрією, мій кузен Мурад, що його всі, окрім мене, мали за божевільного, прийшов о четвертій ранку до нашого будинку і розбудив мене, постукавши в шибку.

— Араме,— покликав він.

Я скочив з ліжка й виглянув у вікно.

Я не повірив своїм очам!

Ще не розвиднілось, але ж було літо і світанок от-от мав стати на порозі, тож я принаймні зрозумів, що це не мара переді мною.

Мій кузен Мурад сидів верхи на прегарному білому коні.

Я виткнувся у вікно й протер очі.

— Еге ж,— сказав він по-вірменському.— Це справді кінь, тобі не привиділося. Збирайся швидше, коли хочеш покататися.

Я знав, що мій кузен Мурад тішиться життям, як мало хто в світі, але це вже було щось зовсім неймовірне.

По-перше, скільки я себе пам'ятаю, я тільки й думав, що про коней і тільки й бажав, що проїхатися верхи. Ось чому я так зрадів.

По-друге, ми були бідні. Ось чому я не повірив своїм очам.

Ми були бідні. Не мали грошей. Весь наш рід був злиденний. Кожна парость роду Гарогланьянів жила в таких разючих злиднях, що аж смішно було. Ніхто не знав, де ми беремо гроші, щоб хоч животи не були порожні. Навіть наші старі не знали. Та найважливіше було те, що наш рід ось уже чи не одинадцять століття славився чесністю. Славився він чесністю навіть тоді, коли ми були найбільші багатчі в тому, що вважали світом. Насамперед ми були горді, потім чесні й лише після цього — добрі чи лихі. Жоден з нас ніколи не скористався чиеюсь слабкістю, ні в кого нічого не вкрав.

Тож хоч я й бачив цього чарівного коня, хоч і вдихав його прийнятний запах, хоч і чув його бентежливе дихання — все одно я не міг повірити, що цей кінь має ввісні чи наяву щось спільне з моїм кузеном Мурадом чи зі мною, чи з ким іншим із моїх кривних, бо знав, що Му-

рад не міг купити коня, а якщо він не міг його купити, го, значить, він його вкрав, а в це вже я ніяк не міг повірити.

Злодієм не міг бути ніхто з роду Гарогланьянів.

Я пильно подивився на кузена, а потім на коня. В кожному з них було щось таке незворушно спокійне й кумедне, що я відчув і захват, і страх водночас.

— Мураде,— спитав я,— де ти вкрав цього коня?

— Вискакуй через вікно, коли хочеш покататися,— відказав він.

Отже, це правда. Він таки вкрав коня. В цьому не було сумніву. Він приїхав до мене на коні й запрошує покататися, якщо я хочу.

Що ж, подумав я, вкрати коня, щоб покататися, це зовсім не те, як от, скажімо, вкрати гроші. Як на мене, то взагалі це навряд чи крадіжка. Якщо хтось так любить коней, як ми з Мурадом, то це не крадіжка. І це не буде крадіжкою, поки ми не надумаємо продати коня, а на це ми, звичайно, ніколи не підемо.

— Почекай, накину щось,— сказав я.

— Гаразд,— відказав він,— але швидше.

Я миттю вдягнувся, вискочив у вікно і сів на коня позад Мурада.

Того року ми жили на краю міста, на Волнат-авеню. За нашим будинком починалися виноградники, сади, зрошувальні канали, сільські дороги. Менш ніж за три хвилини ми були на Олів-авеню, а далі кінь пішов підтюпцем. Повітря було свіже й приємне. Чудово відчувати, як біжить кінь! Мурад, якого вважали за одного з найшаленіших у нашому роді, почав співати, тобто, власне, ревити.

В кожному роді десь пробивається риска шалу; природним спадкоємцем такої рисочки в нашому роді виявився мій кузен Мурад. Перед ним був наш дядько Хосров, здоровань з могутньою головою, покритою чорним волоссям, і з вусами, найбільшими в долині Сан-Хоакін, чоловік такий запальний, дратівливий і нетерплячий, що будь-кого міг зацитькати своїм громохким голосом: «Це пусте, не звертай уваги!»

І хоч би про що йшла мова, він усе збував цими словами. Якось його син Арак пробіг дев'ять кварталів до перукарні, де батькові саме підправляли вуса, щоб сказати, що горить їхній будинок. Хосров випростався в кріслі й проревів: «Це пусте, не звертай уваги!» Тоді втрутився перукар: «Але ж хлопець каже, ваша хата горить». «Ет, пусте, нічого не буде!» — гаркнув у відповідь Хосров.

Кузен Мурад вважався природним його спадкоємцем, хоча кривим Мурадовим батьком був Зораб — звичайний собі заклопотаний чолові'яга. Ось як велося в нашому роді. Чоловік міг бути батьком синової плоти, але не обов'язково його вдачі. Щодо вдачі, то вона споконвіку розподілялася в нашому роді абияк.

Ми їхали верхи, і Мурад співав. Ми наче знов опинилися в старому краю, який, на думку наших сусідів, і досі був нам батьківщиною. Коня ми пустили бігти, скільки йому заманеться.

Нарешті кузен Мурад сказав:

— Злазь, я хочу покататися сам.

— А мені ти даси самому покататися? — запитав я.

— То вже як кінь захоче,— відказав кузен.— Злазь.

— Кінь дозволить мені покататися,— сказав я.

— Побачимо,— відказав він.— Не забувай, я маю підхід до коня.

— Ну, як ти маєш, то і я маю.

— Сподіваюся, що так. Ану злазь.

— Гаразд,— погодився я.— Але пам'ятай, що ти пообіцяв дати мені самому покататися.

Я скочив на землю, а Мурад ударив коня п'ятами в боки й закричав: «Вазір, вперед!» Кінь став дибки, захропів і шалено помчав — я зроду такої краси не бачив. Мурад летів на коні через поле сухої трави до зрошувальної канави, перескочив ту канаву верхи на коні й хвилин за п'ять повернувся увесь аж мокрий.

Сходило сонце.

— Тепер моя черга,— сказав я.

Мурад скочив з коня.

— Сідай,— сказав він.

Я вихопився коневі на спину й на мить відчув такий жах, що й не сказати. Кінь стояв і не рухався.

— Вдар його,— порадив Мурад.— Чого ти ждеш? Нам ще треба завести його на місце, поки люди сплять.

Я вдарив коня п'ятами. Він знову став дибки й захропів, а тоді побіг. Я не знав, що робити. Замість податися через поле до зрошувальної канави, кінь попростував дорогою до виноградника Дікрана Галаб'яна і став перестрибувати через лози. Вің перестрибнув через сім лоз, перш ніж я впав. А він погнав собі далі.

Надбіг з дороги Мурад.

— Я затебе не хвилююся! — гукнув він.— Треба зловити коня. Ти йди сюди, а я — з другого боку. Як натрапиш на нього, поведься з ним лагідно. Я буду поблизу.

Я побіг дорогою, а Мурад майнув через поле до зрошувальної канави.

Минуло з півгодини, поки він відшукав коня і привів назад.

— Ну, гаразд,— сказав він,— сідай. Увесь світ уже пробудився.

— Що будемо робити? — запитав я.

— Та що — або повернемо його, або переховаємо до наступного ранку.

Він анітрохи не тривожився. І я знав, що він переховає коня, а не поверне його назад. В усякому разі, він узяв його не на хвилюку.

— Де ти його переховаєш? — запитав я.

— Я знаю одне місце,— відказав він.

— Коли ж ти вкрав цього коня? — поцікавивсь я.

Мені раптом стало ясно, що він уже не перший ранок їздить верхи, а до мене сьогодні прийшов тільки тому, що знав, як я мрію покататися на коні.

— А хто сказав, що я вкрав коня? — озвався він.

— Ну,— поправивсь я,— чи ти давно вже катаєшся шоранку?

— Сьогодні це вперше,— сказав він.

— Справді? — не повірив я.

— Звісно, ні,— відказав він,— але, якщо нас викриють, то ти маєш сказати саме це. Я не хочу, щоб ми обидва були брехунами. Ти знаєш тільки те, що ми почали кататися сьогодні вранці.

— Гаразд,— погодився я.

Він тихенько завів коня в клуню на покинутому винограднику, що колись був гордістю фермера на ім'я Фетваджан. У клуні було трохи вівса й люцернового сіна.

Ми пішли додому.

— Нелегко було зробити його таким слухняним,— сказав Мурад.— Спершу він усе поривався гасати, мов несамовитий, але ж я казав то-

бі, що маю підхід до коней. Він у мене зробить усе, що мені треба
Коні мене розуміють.

— Як у тебе це виходить?

— Я вмю порозумітися з конем,— відповів він.

— Але як саме? — не вгавав я.

— Та просто й чесно,— сказав він.

— Я б теж хотів навчитись.

— Ти ще малий,— сказав він.— Ось коли тобі буде тринадцять років, тоді ти дізнаєшся, як це робиться.

Я повернувся додому і смачно поснідав.

А надвечір до нас завітав дядько Хосров випити кави й перекурити. Він сидів у вітальні, посьорбував каву, палив цигарки і згадував старий край. Згодом прийшов ще один гість, фермер на ім'я Джон Біро, ассірієць, що від самотності навчився розмовляти по-вірменськи. Мати принесла другому гостеві кави й тютюну, і він скрутив цигарку, а тоді став сьорбати каву й курити. Кінець кінцем він сумно зітхнув і промовив:

— Мій білий кінь, якого вкрали минулого місяця, досі ще не знайшовся. Ніяк я не можу цього збагнути.

Дядько Хосров дуже розсердився й закричав:

— Це пусте! Що ж тут такого — втратити коня? Хіба ми всі не втратили батьківщину? Подумаєш — так побиватися за конем!

— Можливо, для вас, городянина, це й дрібниця,— відказав Джон Біро.— Але як мені бути з бричкою? Яке пуття з брички без коня?

— Не звертай на це уваги! — прогрімів дядько Хосров.

— Я пройшов сюди десять миль пішки,— сказав Джон Біро.

— Ти маєш ноги! — закричав Хосров.

— Ліва нога у мене болить,— поскаржився фермер.

— Не звертай уваги! — гаркнув Хосров.

— Той кінь коштував мені шістдесят доларів,— вів далі фермер.

— Плювати на гроші! — заявив Хосров.

Він підвівся і вийшов з хати, грюкнувши дверима.

Мати пояснила:

— У нього добре серце. Просто він тужить за батьківщиною, і він такий великий.

Коли Джон Біро пішов, я метнувся до Мурадового будинку.

Мурад сидів під персиковим деревом, намагаючись полікувати ушкоджене крильце молоденької вільшанки, що не могла літати. Він розмовляв з пташкою.

— Що там таке? — запитав Мурад.

— Фермер Джон Біро,— відповів я.— Він був у нас у гостях. Він шукає свого коня. Кінь у тебе вже місяць. Пообіцяй, що не повернеш коня, поки я навчуся їздити верхи.

— Тобі доведеться вчитися цілий рік,— сказав Мурад.

— Ми могли б постримати коня й рік.

— Що?! — закричав він.— Ти хочеш, щоб у роді Гарогланьянів завівся злодій?! Коня треба повернути законному хазяїнові!

— Коли? — запитав я.

— Найпізніше — за півроку,— відповів він.

Він підкинув пташину в повітря. Вона щосили намагалася підлетіти, двічі мало не впала, та нарешті таки полетіла, високо й прямо.

Цілих два тижні вдосвіта ми з кузенком Мурадом брали коня з клуні на покинутому винограднику і їздили верхи. Щоразу, коли надхо-

дила моя черга їздити, кінь перестрибував через виноградні лози й невеличкі дерева, скидав мене з себе й тікав. А проте я таки надіявся невдовзі навчитись їздити верхи так, як їздив Мурад.

Якось уранці, вже вертаючись до Фетваджанового виноградника, ми нашттовхнулися на фермера Джона Біро, що простував до міста.

— Я говоритиму з ним,— сказав Мурад.— Я маю підхід до фермерів.— І промовив: — Доброго ранку, Джоне Біро.

Фермер так і прикипів очима до коня.

— Доброго ранку, сини моїх друзів,— відповів він.— А як звати вашого коня?

— «Мое серце»,— сказав Мурад по-вірменському.

— Гарне ім'я,— відгукнувся Джон Біро.— Та й кінь гарний. Я міг би присягтися, що це той самий кінь, якого вкрадено в мене багато тижнів тому Можна, я загляну йому в рота?

— Звичайно,— сказав Мурад.

— Зуби сходяться,— промовив фермер, подивившись коневі в рота.— Я б таки присягнувся, що це мій кінь, якби не знав ваших батьків. Мені добре відомо, що ваш рід славиться чесністю. Цей кінь — двійник мого коня. Підозріливий чоловік повірив би своїм очам, а не серцю. Хай вам щастить, друзі мої.

— Хай і вам щастить, Джоне Біро,— відказав Мурад.

Назавтра рано вранці ми відвели коня до виноградника Джона Біро й поставили в стайню. Собаки тільки стежили за нами, і жоден не гавкнув.

— Собаки,— прошепотів я Мурадові.— Я думав, вони зчинять гавкіт.

— Вони гавкали б на будь-кого іншого,— відказав Мурад.— А я маю підхід до собак.

Мурад обхопив коня руками, притиснувся своїм носом до носа коня, погладив його, і ми пішли геть.

Цього дня надвечір Джон Біро приїхав до нас у гості в своїй бричці і показав своїй матері коня, який був украдений, а тепер повернувся додому.

— Я не знаю, що й думати,— сказав він.— Кінь став дужчий, ніж був. і норовом злагіднів. Дякувати богам!

Мій дядько Хосров, що був у вітальні, розсердився й закричав:

— Ет, мовчав би, чоловіче! Подумаєш—кінь повернувся. Не звертай на це уваги!

З англійської переклав Володимир КРИЖАНІВСЬКИЙ